

ӘДӘБИЯТ Инчәсәнәт

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО»

Азәрбајчан Јазычылары Иттифагы вә
Азәрбајчан ССР Мәдәнијәт
Назирлијинин органы

Орган Союза писателей Азербайджана
и Министерства Культуры
Азербайджанской ССР

№ 27 (1383) | Шәнбә, 2 ијул 1966-чы ил | 4 гәпик.

Һәр сәнәт әсәринин ән дүзкүн мәнәки, оқун «истеһлә к чысы», мусигидә — динләјичи, рәссамлығда — тамашачы, әдәбијјатда — охучудур. Әсәр онларын үрәјинә јол тапа билмишсә, — һаггында данышмаға, мүһакимә јүрүтмәјә дәјәр. Јохса, јалныз тәнгидчи вә нәзәријјәчиләрин һәр чүр тәрифләмә вә ја пәсләмәләри илә әсәри нә бәјәндирмәк, нә дә көздән салмағ олар.

КӨЗӘЛ ДУҢУЛАР,

Бу сөзләр ушағлар, хүсусән ајашлылар үчүн јарадылан сәнәт әсәрләринә даһа чох аиддир. Чүнки бәләчә охучулар, даһа доғрусу, динләјичиләр һәр чүр шәртиликдән узағ олуб, әсәри биләваситә өз дәјәринә көрә гизмәтләндириб, гәбул вә ја рәдд едирләр.

Анчағ ушағлар, әлбәттә, әсәр һаггындакы дујғу вә дүшүнчәләринин һәмјә, хүсусән мүәллифә, тәнгидчи вә нәзәријјәчиләрә чәтәдирә билмир, «идеја, бәдин сәнәткарлығ вә и. а. вә с.» һаггында мүрәккәб мүһакимәләр јүрүдә билмирләр. Онларын чох садә вә чох ајдым мүһакимәләрини — сағф гәлбләринин күзкүсү олан парлағ, ојнағ көзләринин, дујғу вә дүшүнчәләринин — сөзсүз-сөзсүз, амма чох дүзкүн әкс етдирән үзләринин ифадәсиндән охујуб билмәк лазымдыр.

Охунаи китаб ушаға чатыр, ону марағландырыр, һәјәчанландырырса, онун үзүндә — көзләриндә чапланма, каһ севинч, каһ һикаранлығ, каһ һәјәчан әләмәти оларағ, хош тәбәссүм, гајғы, каһ да һәтта шән бир гәһгәһә көрүб-ешидирсән. Нәтичәдә китабын гаршыја гојдуғу мәсәләләр һаггында ушағда көзәл дујғулар, ајдын дүшүнчәләр јараныр. Ахы, бәдин әдәбијјатын, хүсусән ушағ әдәбијјатынын башлыча вәзифәси, мәнәз бәлә дујғулар вәсикәсидә бәләчә охучу динләјичиләрдә ајдың дүшүнчәләр јаратмағдан ибарәтдир.

Әввәлләр ушағларыма, инди дә алты јашында олан нәвәм Ајтача тез-тез јени-јени китаблар охумалы, өзүм дә аздаи-чоҳдан бәләчәлар үчүн јазмалы олдуғумдан һәр дэфә бәлә китаб көрдүкдә, һәм баба кими севинир, һәм дә, бәлә демәк оларса, профессионал фәрәһ дујурам.

Бу күнләрдә бәлә бир китабла растлашдым. О, шаир Тејмур Елчинин Азәрнәшрдә чап олунамш «Баһар, адлар, ушағлар» китабыдыр.

Ајтач әлиндә китабы көрән кими, үстүмә чумду.

— Баба, тез ол, оху!..

Амма китабын ше'рлә, јазылдығыны көрдүкдә, бир гәдәр пәрт олду. — о һәлә охумағ билмәсә дә, нәзм илә нәсри заһирдән ајырыр. Јери кәлмишкән гејд едим ки, бизим ајашлылар ше'ри, даһа доғрусу, нәзми о гәдәр дә хошламырлар вә бу мәсәлә бизи — ушағ јазычыларыны — чидди дүшүндүрмәлидир.

Нә исе... Ајтачын һәтта башга бир китаб кәтирмәк истәдијини көрүб дедим:

— Јахшы, кәл бирини охујум, хошуи кәлмәсә, башга китаб охујарам...

Ушағ көнүлсүз кәлди. Она әввәлчә бу парчаны охудум:

Азәр ләки бағбан тәки сулады.

Бәләчә көк деди: төк.

Ичди, кефи олду көк, Бәләчә көк јекәлди, Шишди, шишди, көкәлди.

Ушағын көзләри күлдү, илк дэфә чох гәрлбә бир шеј көрүр-мүш кими, китаба бахды, бахды вә севинә-севинә дилләнди:

— Баба, бир дә оху!..

Охудум. Бу дэфә Ајтач артығ тәзә гәрлбә бир шеј тапмыш кими, сәсини чәкә-чәкә бу сөзләри тәқрар етди:

— А... бәләчә көк јекәлди.

Кефи олду көк, Көкәлди... а... нә јахшыдыр!.. Соңра о бирини јазылары көстәрди:

— Бәс, булар нәдир? Оху көрүм!

Охудум... Јенә севинә-севинә тәқрар етди:

— А... үст-башыны булады, Гујругуну булады... Будағы тут! Төкүлдү тут!

Даһа мәсәлә ајдын иди. Китаб ушағы тутмушду!..

Бүтүн јашыдлары кими Ајтач дә сүжетли, динамик һадиәләрлә долу әсәрләри хошлајыр. — елә һадиәләр ки, бурада «огланлар да олсун, гызлар да...»

Анчағ биз јазычылар төкид-

Микајыл РЗАГУЛУЗАДА

лә битки вә һејванлар әләминдән көнара чыхмырығса да, — ушағлар даһа чох инсанлар һаггында, хүсусән өзләри һаггында әсәрләр истәјирләр.

— Буну нәзәрә алыб, Ајтач «Баһар, адлар, ушағлар» поема сыны охумаға башладым. Дүзг, ушағын буну бәјәнәчәјинә шуһә едирдим. Чүнки поэма баһарын тәсвири илә башлајыр, тәсвир исе, ајашлылары чох да хош көлән бир шеј дејил...

Доғрудан да илк мисраларда ушағ бир гәдәр дурухду. Амма «Көрүш» һиссәси башланма:

— Јахын кәлини,

Ај ушағлар!

Таныш олар!..

сөзләрини ешидәндә, Ајтач јән дә дирчәлди вә кет-кәдә артағ марағ вә дигтәләр роemannы чүр бәчүр нидалар, бәзән суалларла (бунлар да марағ вә дигтәләр әләмәтләриндәндир!) ахыра гәдәр, нечә дејәрләр, бирнефәсә динләди.

Мәним с'тиразыма бахмада, «Көрпәләр» поемасыны да оху-

АЈДЫН ФИКИРЛӘР

дуруб, ејни марағ, дигтәт, суы вә нидаларла ахыра гәдәр гуы асды.

Беләликлә, «Баһар, адлар, ушағлар» китабы мәним нәзәримдә әсәсән илк сынағдан јашы чыхды.

Әлбәттә, бир ушағын, — охучу-динләјичинин әсәри бәјәнәчә бәјәнмәсиндән үмуми нәтичә чыхармағ олмаз, амма буну сајмамағ да олмаз.

Китабын өз бәләчә охучу-динләјичисинин бәлә рәғбәттиңи газанмасынын сәбәби нәдир?

Мәнчә, һәр шејдән әввәл, күәллифин гөләмә алмағ истәдәјидујғу вә дүшүнчәләрин көкәретлији, ајдынлыгы, ушағ алышшына улғун олмасы вә бүтти бунларла бәрәбәр тәрәвәтлә дилдә, ојнағ шәкилдә гәдәр едилмәсиндир!

Кәлини бир нечә мисал алағ.

«Көк» ше'риндә көк (мә'луи битки), кефи көк вә көкәлми сөзләри, әлбәттә, ушаға танышдыр. Амма бүтүн бунлары бәлә тәркибдә о, биринчи дэфә көрүр, даһа доғрусу, ешидир вә дилчилик нәтиҗә-нәзәриндәз һеч бир изаһа лүзүм галмада, ушағ өзү јени бир шеј көшф емиш кими олур ки, бу да сәләзәт верир.

«Булады», «Тут», «Әллә дүшүд» вә саирәләри дә буну кими...

Биз јашлылары чох ади вә садә көрүнән бу заһирән ејни кими сөзләрдәки нә'на фәрҗани көшф етмәк зәвҗи ушағ үчүн бәјүк бир наилјәтдир ки, мүәллифини мүвәффәғијјәти дә буидадыр.

Поемалара кәлиндә, онларди динамик һадиәләр силсиләси илә дәјишән сүжет хәтти олмагла бәрәбәр, биринчидә адларын, икинчидә көрпәләрин марағлы шәкилдә бир-бирини тәғиб етмәси нәтиҗәсиндә «көрпә сән инди нә олачағ?» — мәнасында бир интизәр јараныр ки, бу да әсәрләри сона гәдәр дигтәләр илзәмәјә вадар едир.

Мүәллиф поэмада мәсәләләр елә садә вә ајдын бир шәкилдә һәлл едир ки, күллү-чичәк, ишығлы-јарашығлы, севинми-севинчли адлары һама севәсә вә гәбул едир.

Китабдакы башга ше'рләр хүсусән «Бип-бип» поемасы вә тәрчүмәләр дә мүвәффәғијјәтлиндир... Мүәллиф чоҳумузи әл-голуну бағлајан мовәз-мәмуң тәқририндә, «трафарет» ифадәләр, «вәзн-тағијә» гәһнәсәлијин кими нөгсанлардан узағлашмышдыр:

Баһар јерә күл-чичәк сәһирди

нәғмәләр дејә-дејә.

Шәфәгләр дә көлдиләр

көмәјә...

Китабын Јахшы чәһәтләриндән бири дә будур ки, ушағ әдәбијјатымызда, аз гала Јох чыхмыш мәзәли сөзү-јумору мүәллиф дирилтмишдир. Демәк олар ки, һәр ше'рдә, поэмада ушағларын чох хошладығы «күлмәли» јерләр вар. Ајрық оларағ «Јашарын бығы», «Мәи дә! Мәи дә!», «Ләтиф ағлајыр» кими парчалар бу чәһәтдән марағлыдыр.

Ше'рләрдә бәзән дәғиг олмајан ифадәләрә (мәсәлән, «дишә ганамышдыр» әвәзинә «дишә ган сағылыбдыр», «машинистликдир сәнәтим» јеринә «машинистдир сәнәтим» кими) тәсәдүф едилсә дә булар «Баһар, адлар, ушағлар»дан алынағ хош тәәсүраты азалтыр. Тәәсүф ки, китабын бәдин тәрғибаты сөнүкдүр; бу да рәссамы дејил, пәшријјатын нөгсанмыдыр. Бәлә мәзмунду бир китаба мутләғ чоҳранкли үз габығы вә һеч олмазса бир нечә чохранкли көзәл иллустрасија вермәк лазым иди. Ахы, ајашлылар үчүн көзәл иллустрасија дә мәзмун гәдәр бәдин-тәрҗәмә әһәмијјәтә маликдир.